

Biblioteka
NASLIJEĐE

TIM press

Biblioteka
NASLIJEĐE

BORIS BOSANČIĆ
(Post)ničancije

Nesuvremena razmatranja jednog ničanca

Nakladnik

TIM press d.o.o., Zagreb
tim.press@tim-press.hr
www.tim-press.hr

Za nakladnika
Hašim Bahtijari

Urednica
Dijana Bahtijari

Recenzenti
doc. dr. sc. Goran Sunajko
doc. dr. sc. Pavao Žitko

Lektura i grafičko oblikovanje
TIM press

Likovno oblikovanje naslovnice
Aleksandra Gavrilović

Tisak
Kika-graf d.o.o.

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001119122

ISBN 978-953-369-002-5

© TIM press d.o.o.
Sva prava pridržana.

BORIS BOSANČIĆ

(Post)ničeancije

Nesuvremena razmatranja jednog ničeanca

Zagreb, 2021.

Predgovor	7
Uvod	
ili što nam se to dogodilo?	11
Rane ničeancije	
ili kako zbori mladi ničeanac? (1999–2000)	37
Ničeancije	
O mišljenju	53
O značenju	56
O istini	61
O uzvišenom	65
O Bogu, religioznom i vjerskom osjećaju	68
O Vječnom povratku jednakoga	72
O umjetnosti i umjetnicima	81
O književnosti i piscima	89
O znanstveno-tehničkom napretku	94
O neoliberalizmu i kapitalizmu	99
Postničeancije	
Volja za moć kao pra-ideja uma	103
Genealogija patnje	112
„Napuštanje jastva“ – ili prema posljednjoj ravni prosvjetiteljstva!	119

Moji <i>ante i post</i> „ničeanci“	127
Izreke i napuci za slobodne duhove	141
Umjesto zaključka	147
O Nietzscheu	155
O autoru	165
Bibliografija	171

PREDGOVOR

Čini se da nema filozofa, slobodnog duha ili *samo čovjeka* koji u dvadeset prvom stoljeću još uvijek *misli*, a na kojega Friedrich Nietzsche nije utjecao svojom mišlju. Mi, *ničeanici* ovoga stoljeća – Nietzscheu „preksutrašnji“ – ponekad se činimo *postničeanima* kad svojim mislima započnemo eksperimentirati. Sâm je Nietzsche u *S onu stranu dobra i zla* takve filozofe nazvao filozofima budućnosti; to su oni filozofi, kazao je, koji će „vlastite“ iznađene istine ljubomorno čuvati za sebe ne hoteći da vrijede za sve! No ova knjiga nema namjeru biti nekakva filozofija budućnosti... Njezin autor samo je jedan od tisuća *ničeanaca*, *postničeanaca*, pa i *antiničeanaca*, koji i danas na ovome svijetu *misle*. Neki od njih objavljaju knjige, a neki samo *misle* ili žive ono što je *mislio* i živio njihov Učitelj.

Drugo je pitanje možemo li ovo „bezduhovno“ stoljeće slomiti samo putem svojih *misli*? Možemo li ga natjerati na uzmak „čistom mišlju“, koja pritom neće biti komodificirana ili iskorištena u neku drugu svrhu, proglašena post-istinom i utopljena s ostalim prozumjerističkim praksama svijeta informacija i podataka u – medijima poodavno zamućenom – oceanu duha...? Jer, htjeli-ne htjeli to priznati – na naše se *misli* više nitko ne osvrće. Kad im je snaga najveća, nitko ih ne primjećuje...

To je naša istina; no mi smo još tu, i u tome se sastoji naša tragedija.

(Post)ničeancije obuhvaćaju „nesuvremena razmatra-nja“ jednog ničeanca od njegova najranijeg misaonog razdoblja do vremena u kojemu će se preobraziti u po-stničeanca. Napisane po uzoru na misli i stil Učitelja, u nekim trenucima izgledaju kao da kroz njih doista progovara pruski bard devetnaestostoljetne misli... No od ranih ničeancija, preko ničeancija, do postničeancija, put se razotkriva kao put prevladavanja svog Učitelja.

Autor koji je drugom autoru važan postaje nešto poput *znaka* toga drugog autora (Barthes 2018: 123) – napisao je istaknuti poststrukturalist Roland Barthes. Kao što se Platon poslužio Sokratom kao semiotikom za Platona, tako sam se vjerojatno i ja (u ovoj knjizi) poslužio Nietzscheom kao semiotikom za promišljanje vlastitog bića. Nietzsche je postao znak moje semiotike.

No ponekad je dovoljno i samo se *osjećati* poput Nietzschea... I *misliti da se misli kao on!* Biti, kako to on sâm kaže – „blijed, sjajan i nijem, ogroman (...) po-čivajući nad samim sobom“ (Nietzsche 1979: 108) i ovom bukom naroda i gluposti svoga doba – da bi se do njegove tajne stiglo... Jer upravo u tome leži poanta: njegova istina izriče se našim ustima. Ako se nikad nismo osjećali poput Nietzschea u svom mišljenju, onda smo samo jalovi „lovci na istinu“ te nam ju iz ove poststruk-turalističke „svete sredine“ i nije bilo suđeno staviti pod znak pitanja...

Tko smo, onda, mi? Jacques Derrida bi, na tragu ono-ga što je Heidegger rekao za Aristotela, najvjerojatnije odgovorio: samo ljudi koji vole *misliti*... I ništa drugo...

9.

Zašto uopće „religiozno“? Zašto bavljenje „religioznim“? Religiozno je ovdje shvaćeno kao duhovna moć čovjeka koja je na istoj razini s ostalim duhovnim moćima – sposobnjom, mišljenjem i stvaranjem. Najkraće bi je se moglo opisati kao onu moć s kojom možemo vidjeti svijet u svojoj povezanosti, u Jednom.

O Vječnom povratku jednakoga

Sve se bivanje giba u ponavljanju jednog [odredenog] broja savršeno jednakih stanja. (*Uvod u Nietzschea* 1980: 289)

Sve se vratilo: Sirius i pauk i tvoje misli u ovom času i ova tvoja misao da se sve vraća. (*Uvod u Nietzschea* 1980: 290)

Nesmrtan je trenutak u kojem sam rodio povratak. Radi tog trenutka podnosim ja povratak. (*Uvod u Nietzschea* 1980: 291)

1.

Nietzscheova misao o „vječnom povratku jednakoga“ ili „vječnom vraćanju“ jedna je od njegovih najdubljih, najzagonetnijih, a možda i *najreligioznijih* misli. Kako to, kad znamo da se radi o filozofu koji je svijetu objavio da je Bog mrtav? No isto se tako za misao o „vječnom vraćanju“ može reći da je jedna od njegovih *najznanstvenijih*; uostalom, sâm ju je Nietzsche nazvao „najznanstvenijom od svih mogućih hipoteza“! Kako to, ako znamo da krajnje znanstveno predviđanje događanja u svemiru završava njegovom „toplinskom smrću“...? Kad bi nam pošlo za rukom suvislo odgovoriti na ova pitanja, misao o Vječnom Povratku Jednakoga mogla bi postati pomirbena misao dvoju najsuprotstavljenijih „sestara duha“ – religije i znanosti...

2.

Ljudska svijest i ljudski um – što god o njima zaključili – teško prihvataju vlastitu prolaznost. Čini se da je to zato

što su ustrojeni tako da sve doživljavaju po smislu... I nije Nietzsche bio prvi koji je to shvatio; davno prije njega to su shvatili i utemeljitelji velikih religija. Uvijek nam valja igrati na kartu vječnosti. Čak i znanstvenici igraju na nju! U bilo čemu, svijest i um će najprije tražiti i „vidjeti smisao“, očiti ili prikriveni, a u mnogim prilikama, čak i onaj izostajući... Čini se čak i da pojам besmisla u ljudskom jeziku odiše jednom *posebnom* vrstom smislenosti! Dovoljno je znati što se pod ovim pojmom *misli* – zapravo, to je *izostanak smisla*, pa da se on smisleno tumači – kao besmislen. No kad bi doista „bio na stvari“, *pravi* besmisao ne bi se nala-zio samo izvan jezika, i našeg poimanja, nego i svekolikog iskustva, drugim riječima, *izvan* naše svijesti i *izvan* našeg uma... Iz rečenoga proizlazi i šire značenje smisla koje ovdje želimo istaknuti: ono se svodi na uspostavljanje bilo kakvih relacija između uočenih „razlika u svijetu“ ili „stvari“, i to doslovno – pod svaku cijenu! Za našu svijest, jednostavno, nešto *mora* biti povezano, a nešto nepovezano, nešto posjeduje smisao, a nešto besmisao (u smislu „izostanka smisla“). Ako je nešto povezano s nečim drugim, kažemo da u načelu i posjeduje neki smisao, ako je pak nepovezano, ostaje besmisleno. Ali zašto jedna prolaznost – ovoga sad i ovdje – koja posjeduje svoj vlastiti smisao za jednu svijest mora postati neodrživa? Zato što nije stvar u tome što mi prolazimo i nestajemo, nego u tome što postaje jako teško objasniti, odnosno učiniti smislenim, odgovor na pitanje zašto smo se, onda, uopće pojavili!

3.

Najvažniji znanstveni argument u prilog tezi da je ovaj svijet vječno ponavljajući počiva na uvidu da ukupna

vidimo li *da već manje pati...*? Kao fauna planeta, nije li sâm život – gotovo pa postao podnošljiv? Biljka preko dana proizvede kisik nakon što je noću iz atmosfere uzela ugljični dioksid. Još malo sunca i vode i nije joj potrebno više. Zauzima uvijek isti prostor, širi se polako i bojažljivo, a sve svoje nasilnosti, ako ih ima, provodi isključivo na mikrorazini... Znači li to, onda, da stupanj nasilnosti jedne egzistencije dovodimo u vezu s intenzitetom patnje koju ona osjeća u svom postojanju? Da, značilo bi; zbog toga ništa na svijetu ne pati kao što pati (ljudski) život...

3.

Bila stvar u „materijalnosti“ svijeta u cjelini, prostoru i vremenu, ili svemu pomalo, stječe se dojam da je ovaj svijet – svemu što postoji u njemu – odista dan kao „rasprostrta patnja“, kao što to tvrdi francuski spisatelj Michel Houellebecq u svom eseju *Ostati živ*. Patnja je izvorna mogućnost postojanja u prostorvremenu. Svijet je ostvaren tako da se u njemu najprije pati, pa tako sve što postoji na svijetu pati, jer ono što je rođeno ili stvoreno, rođeno je ili stvoreno kao pojedinačno pored drugoga kao pojedinačnog, rođenog ili stvorenog „do sebe“. I premda jedno drugo u vremenu mogu zavoljeti, najprije moraju patiti, *boriti* se za svijet koji im je dan. Bili mi i najpravedniji na svijetu, puni ljubavi za sva bića, ovu neugodu svijeta ne možemo otkloniti.

4.

Nietzsche je bio u pravu: živa stanica osvaja prostor oko sebe nauštrb svega drugog, život se razvija kao da je

zaseban od Cjeline, svemira koji mu je omogućio da se razvije, život je, zbog toga, „volja za moć“... Dijeleći se iz jedne stanice u beskraj, nasilno zauzimajući prostor oko sebe, nauštrb svega drugog, život je taj koji ne daje izbora nikome u svom širenju da bi nastavio živjeti na račun drugoga života.

5.

Život je „nestašno dijete“ Boga; to je uljepšan način da se kaže da je Život na Zemlji zlo. Upravo ovu istinu, iz svoje tisućljetne skrivenosti, izvlači i izriče Lars von Trier u svojim filmovima *Antikrist* i *Melankolija*... No „Život na Zemlji je zlo“ samo je relativna Istina, ona vrijedi samo za Život koji je na svojoj koži osjetio nepravdu drugoga Života.

6.

Mi, duhovni, jašemo na leđima aždaje, oduvijek smo jahali, samo toga nismo bili svjesni. Sav naš napor „aždaja života“ rabilo je u svoje svrhe, a naši ciljevi bili su neutemeljeni, poput oblaka koje raspiruje vjetar... Život se ne može urazumiti duhom. Imati ideal nešto je najviše suprotno životu. U sebi nosimo dvije protivnosti koje se ne mogu svesti jedna na drugu. Čovječanstvo nigdje ne evoluira u „životnom“ smislu, ono samo preživljava i uvećava svoju moć. Nikad nećemo ostvariti jednakost među ljudima. Ljudski odnosi imaju oblik piramide i tako će ostati, jer odnosi života sa svim drugim stvarima i drugim životima imaju oblik piramide. Demokracija je u startu propao projekt koji će se u budućnosti samo zlorabiti. *Homo trumperus* slavi svoju pobjedu.

7.

Što će biti s nama koji na ovaj način razmišljamo, čija svijest (misao) vlastiti život drži odgovornim za svu patnju koju osjeća? Ne dolazimo li u sukob s vlastitim tijelom koje počiva na – svijesti oprečnim – „životnim principima“? Još gore, nije li ovaj sukob „pacifističke svijesti“ i „nasilna tijela“ izvor svih naših autoimunih bolesti koje nas zahvaćaju... I ne gajimo li svi (u sebi) tu temeljnu suprotnost...? Kao da se u nama sâm život bori protiv sebe samog!

8.

Ako s ovih novih-starih stajališta promotrimo obred kršćanske isповијedi, ne nalazimo li već u njoj poriv – ne samo za priznanjem vlastitih grijeha, nego i onog Pascalova „praočevskog grijeha“; poriv za priznanjem potisnute, arhetipske krivnje, – odnosno zla Života samog?! Na isповијed ne dolazimo samo skrušeno priznati *vlastitu* krivnju zbog počinjenoga ovog ili onog, s ovog stanovišta, bezazlenoga grijeha prema nekomu ili nečemu; ne, mi se isповијedamo i zato što smo kao živi – „zlo u Cjelini“!

9.

Postojanje može postati sretno samo ako se čovjek prepusti zaboravu – kako zla samog života, tako i patnje koja iz njega proizlazi, odajući se varljivim iluzijama svoga Duha koje ga općinjavaju na svakom koraku. Nekima od nas, na koncu, teško je to priznati, ali Duh možda imamo samo (zato) kako bismo djelomično ublažili, a u nekim prilikama i u potpunosti otklonili svoje misli

O NIETZSCHEU

Da ja znam podrijetlo svoje
Nezasito kao plam
Gorim, Zgaram sebe sam
Što god darnuh, svjetlost posta
Što ostavih ugljen osta
Sigurno je da sam plam

1.

Tko je bio Friedrich Nietzsche? Postavljam to pitanje dok u rukama držim Nietzscheovu monografiju Danka Grlića, utjecajnog filozofa zagrebačke praksisovske škole, koji je za ovoga – „zamalo njemačkog“ – filozofa u uvodnom poglavlju svoje knjige napisao:

Neke su njegove teze izrečene toliko specifičnim, gotovo neponovljivo osobnim akcentom i u jednoj posebnoj povišenoj ničeanskoj klimi da ih je gotovo nemoguće učiniti općim, racionalizirati ih, jer ih se može razumjeti isključivo iz njih samih, putem filozofove vlastite riječi. (Grlić 1981: 15)

Riječi Danka Grlića kao oporuku pronalazim ostavljene u njegovoj knjizi o Friedrichu Nietzscheu, kao odgonetnutu i na sunce izvučenu osobnu tajnu filozofa nakon godina proučavanja. Došlo je doba u kojem se umjetnost približila životu. Više mu ne želi biti utjeha,

niti uljepšavanje – želi biti njegova najafirmativnija mogućnost, njegovo najintimnije biti. U ovom se smislu nedavno, kroz jedan čitav roman izrazio i francuski spisatelj Michel Houellebecq: karta postaje zanimljivija od teritorija; a nedvojbeno i – umjetnost od života.

2.

Tko je bio Friedrich Nietzsche? Je li bio samo „ništavan i jadan čovjek“ (Šestov 1979: 159), kakvim ga smatra ruski filozof L. I. Šestov? Bolesno ambiciozan u svojoj filološkoj, a potom i filozofskoj karijeri, koji se morao pretvarati i lagati umišljajući da ga čekaju značajni, važni poslovi, i koji je nedugo potom potonuo, zapao u depresiju i fizičke bolesti, u vlastitu ništavnost... Ako i jest, kako je, onda, tom ništavnom i jadnom čovjeku kojemu ništa nije polazilo za rukom i kojeg je društvo izgnalo, pošlo za rukom uzvratiti mu – ne osvetom – nego grandioznom umotvorinom duha koja i više od jednog stoljeća nakon nastanka plijeni svojom ingenioznom i „drskom“ mudrošću? Kako mu je uspjelo podići se iz pepela, doživjeti svoju *zoru*, a zatim i buđenje, da bi u uzvišenom ozračju švicarskih planinskih vrhova stvorio nedodirljivo djelo – vrijeme je pokazalo – snage nenadmašne po mnogočemu?

3.

Koliko god bio na strani života, slaveći ga pisanom riječju i mišlju, sâm život kao da se Nietzscheu narugao. Učinio ga je „jadnim i ništavnim“ za druge, prepuštenim samo vlastitom „carstvu misli“... No Nietzsche je i tom i takvom životu na svoj način uzvratio; učinio je da to „carstvo

misli“, taj dar umjetnosti, nepojmljive stvaralačke snage, postavi upravo kao najveću vrijednost toga istog života!

4.

Kao što se u postmodernom dobu nenadano razgolitilo da svoju najveću sreću ljudsko biće povezuje sa životom u velikoj, prozračnoj, suncem obasjanoj i skupo namještenoj kući (sjetimo se reklama), a što, onda, u privilegiran položaj postavlja preduvjet „materijalnoga“ naspram svakoga „duhovnog“ osjećaja, a u koje pripada i osjećaj sreće, tako je i Nietzsche, samo u obrnutom smislu, zavalio pljusku prozaičnom životu, kazavši mu: tu si samo kako bih mogao stvarati.

5.

Ako nekog filozofa možemo smatrati drskim – onda je njegovo ime Friedrich Nietzsche. Njemu se zasigurno ne bi dopalo kad bismo o njemu mislili kao o nekakvom „ljubitelju čovječanstva“, ili pukom altruistu na osnovi nekoliko „lijepih misli“ koje je ipak morao napisati o čovjeku... No danas, sa sigurnošću i jamstvom jednoga postmodernog doba u pozadini, vrlo dobro znamo da je svaki čovjek sastavljen od komponenti vlastite suprotnosti. Koliko god bilo drskosti, bezobzirnosti i mizantropije u mislima ovoga filozofskog gorštaka, toliko je bilo i razumijevanja, samilosti i filantropije koje su najvjerojatnije dolazile do izražaja u njegovu svakodnevnom životu.

6.

Njegova riječ, njegova misao, a nekada i šutnja, naminjenjeni su isključivo pojedincu. U pogledu Nietzschea